

Sessizlik Hegemonyası: Ses Yokluğundan İnkâra Uzanan Bir Güç İlişkisi

ZEYNEP KURNAZ

Zaman zaman hepimiz sessizliğe ihtiyaç duymuşuzdur. Çevremizdekilerden talebimiz sadece biraz sessizliktir! *Alfred Korzybski*, gerçekler beklentilerimizden farklı olduğunda kendimizi aşırı tepkiden, hüsrandan ve hayal kırıklıklarından koruyabilmek, dengeli ve mutlu kalabilmek için sessizliği bir silah olarak önermektedir. Sessizlik pratiği, güçlü beklentilerin oluşmasını önlerken bireyin öngörülemeyen olaylara hızla uyum sağlamasını mümkün kılar ve aşırı duygusal tepkinin neden olduğu acıyı hafifletir. Sessizlik gerçeklik ve beklentilerimiz çatıştığında ortaya çıkan/çıkacak olan duygusal tepkiyi kırar (Reuter, 2005). Hatta bireylerin kendileri ile dünya arasına mesafe koymak amacıyla sessizlik yemini ettiğini de duymuşuzdur. Bu şekilde bireyler kendilerini daha iyi insanlara dönüştürebilmek amacıyla sessizliğin gücünü kullanırlar (Kauppinen-Räisänen vd., 2019).

İnsan sinir sistemi üzerinde iyileştirici etkisi bulunan ve bireyin sahip olduğu aşırı duygusal tepkiyi kıran sessizlik, kendi kendine konuşmada bile geçici olarak düşünmemeyi ve konuşmamayı içerir. Birey herhangi bir nesneye etiketlemeden, tarif etmeden, kendi kendine konuşmadan veya onun hakkında düşünmeden baktığında başlangıçta yalnızca bir iki saniye “bütünüyle” sessiz kalabilecektir; ancak bu pratiği uyguladıkça sessizlik süresi de artacaktır. Böylece birey, nesneyi herhangi bir şekilde kelimelerle etiketlemeden ve onu oluşturan şeyler hakkında düşünmeden yalnızca gözlemde kalır. Burada Korzybski olayların yarattığı rahatsızlık etkisinden kurtulabilmek ve bireyin sinir sisteminin daha sağlıklı kalabilmesini sağlayabilmek için sessizliği önermektedir. Hatta sessizliği başarabilmenin bir müzik enstrümanını öğrenmeye benzediğini söyler. Dolayısıyla sessizliğin öğrenilmesi de tıpkı enstrüman çalmadaki ustalığın kazanılması gibi pratiklerle ve derece derece sağlanır (Reuter, 2005).

Anlaşıldığı gibi sessizliğin insan sinir sistemi üzerinde koruyucu bir silah olarak olumlu bir etkisi ve iyileştirici bir gücü vardır. Ancak her zaman sessizlik böyle koruyucu ve böyle rahatlatıcı olmayabilir! Tıpkı silahlar gibi! Silah “savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç” olarak tanımlan-

maktadır (Güncel Türkçe Sözlük, 2019). Dolayısıyla bazen koruyan bu silah bazen de bir yıkıma neden olabilir. Bazı sessizlikler vardır ki, türlü biçimlerde ve türlü yerlerde yaşanan ve olagelen olayları örtbas etme işlevine sahiptir! Kimi toplumsal meseleler hakkında bireyler bir çeşit anlaşma yaparlar. Bu anlaşma öyle açıkça ilan edilmiş, üzerinde konuşulmuş, fikir birliğine varıldığına dair resmi açıklamalar yapılmış bir anlaşma değildir. Bu anlaşma görmezden gelinen, inkar edilen, kayıtsız kalınan ve neredeyse hakkında hiç konuşulmayan meseleler ile ilgidir. Evet, bu anlaşma herkesin bildiği sırlar hakkındadır.

Herkesin Bildiği Sırlar

Pek de sır olmayan bazı konular hakkında bireylerin açıktan konuşmadıkları görülür. Zaman zaman kapalı kapılar ardında birbirlerine fısıldadıkları vakidir; ancak yine de bunları açıkça dile getirmek onlar için oldukça zor olabilir. Bu “hakkında konuşma zorluğu”nu yaratan toplumsal koşullar ise oldukça önemlidir.

Herkesin bildiği sırrın yine herkes tarafından görmezden gelinmesi toplum içinde bireylerin bir sessizlik anlaşması içinde bulunduğu işaret etmektedir. Bu sessiz tanıklık, bireyin farkında olduğu ama kamuya açıklamak istemediği durumlarla ilgilidir. Bireyin kişisel olarak farkında olduğu bir şeyi açıkça kabul etmekten kaçınmasının en basit yolu ise sessiz kalmaktır. Sessizlik, ses yokluğundan ve eylemsizlikten daha fazlasıdır; kamusal bir inkar biçimidir (Zerubavel, 2010).

Eviatar Zerubavel toplumdaki bu sessizlik anlaşmasını açıklamak için “odadaki fil” metaforunu kullanmaktadır. Bir odada bulunan bir fili fark edememek mümkün olmayacağı için görmezden gelme söz konusu olur. Bu “görmezden gelme” bireyin sosyalleşmesinin bir parçası olarak içselleştirdiği yapılaşmış örüntülerin ve sosyo-kültürel normların bir ürünüdür. Sosyal olarak bireyin görmezden gelmesi beklenen şeyler, genellikle çeşitli tabular içermektedir. Bu tabulara meydan okuma ise bireyi sosyal yaptırımların hedefi haline getirir. Ancak kısıtlamalar yalnızca sosyal olarak normatif koşullarla sınırlı değildir. Aynı zamanda politik baskı ve sessizliği teşvik eden yasaklayıcı siyasi koşullar da oldukça etkilidir (Zerubavel, 2010).

Hakkında konuşulması istenmeyen konu ve nesnelere ilgili sessiz kalmanın en etkili yolu ise onları isimsiz tutmaktır. Toplumda bireylerin odadaki filden ortaklaşa uzak durması ve karşılıklı kaçınması ile bir sessizlik anlaşması sağlanır. Bu sessizlik anlaşması ise üç maymundan oluşan bir ekiple temsil edilmektedir. Dolayısıyla sessizlik kolektif bir çabanın ürünüdür. Çünkü konuşmak için yalnızca bir kişi yeterli iken, sessizliği üretmek için işbirliği gereklidir (Zerubavel, 2010). Toplumda tabulaştırılmış konuları düşündüğümüzde örnek bulmak zor olmayacaktır. Hatta bu konular hakkında bireyler en güvendiklerine dahi konuşurken fısıldamaktan vazgeçemezler.

Çünkü hakkında konuşulmaması kararlaştırılmış bu konular hakkında konuşması haline birey kendi konfor alanından çıkarak “çoğunlukla” bir mücadele alanı içine girecektir. Geleneksel, politik ve kültürel olarak yapılaşmış normatif kurallardan oluşan duvarları aşarak kendini ifade eden bireyin, bu yıkılan duvarların altında kalma olasılığı ise çok güçlüdür. Dolayısıyla, sessizlik anlaşmasına uymak bireye önemli bir konfor alanı sağlamaktadır. Böylece birey tabulaştırılmış konuları görmezden gelme davranışını sürdürerek kendi konforunu garantileyecektir.

“Sadece Aptallar ya da Saflar Toplum İçinde Konuşmaya Cesaret Eder”¹

Sessizlik anlaşmasına katılma olasılığını etkileyen en önemli faktörlerden birisi *sosyal mesafedir*. Birey birincil ilişkiler kurduğu ve daha yakın olduğu kişilere daha çok güvenmektedir. Dolayısıyla kapalı kapılar ardında güvendiği kişilerle açıkça konuşmasa da onlara fısıldayabilir. Ancak ikincil ilişkiler güven duygusunu bastırır ve sessizliği teşvik eder. Ayrıca bireyler arasındaki *güç ilişkileri* de oldukça önemlidir. Bireyler eşitlerine daha çok güvenmekteyken hiyerarşik yapı içinde açıklık daha az olası hale gelir. *Özel ve kamusal ortamlar* da bireyin sessizlik anlaşmasına katılmasında oldukça etkilidir. Sessizlik anlaşmasına katılan *kişi sayısı* ne kadar çoksa sessizlik de o denli engelleyici olur. Yani başkalarının odadaki fiili görmezden gelmesini izlemek, onu görmezden gelme olasılığını artırmaktadır. Böylece sessiz seyirci sayısı arttıkça bu sessizliğe katılmak için sosyal baskı da güçlenir. Odadaki fiili tek başına görmezden geldiğinde birey kişisel bir rahatlık içerisindedir; ancak birkaç kişinin odadaki fiili görmezden gelmesi onların aynı zamanda birbirinin de fiili görmezden gelip gelmediğini kontrol etmelerini içerir. Dolayısıyla bu durum, grup baskısını doğuran önemli bir aşamadır. Artık görmezden gelme toplu olarak dayatılan bir tabu haline gelmektedir (Zerubavel, 2010).

Bireyler ne kadar *uzun süre* sessiz kalırlarsa, sessizlik anlaşması da o denli güçlenir. Şeyler ne kadar uzun süre tartışılmazsa, üzerinde konuşmak da o kadar zorlaşır. Böylece bir kolektif sessizlik sarmalı yaratılır. Ayrıca bireylerin odadaki fiil hakkında *konusmak istememesi*, fiil hakkında konuşmayı da zorlaştırmaktadır. Böylece filden kaçınma eyleminin kendisi bir fiil haline dönüşür (Zerubavel, 2010).

Sessizlik için gerekli bu koşullara rağmen paradoksal bir biçimde sessizlik ağırlaştıkça sessizliğin bozulma olasılığı da artacaktır. Hans Christian Andersen'in *İmparator'un Yeni Giysileri* masalını hatırlayınız. Herkesin susmasına rağmen bir çocuğun “Kral çıplak!” diye bağırması üzerine sessizlik kırılmıştır. İşte bu masalda olduğu gibi sessizlik anlaşması yapılan her grup risinde de potansiyel bir sessizlik bozucu aktör vardır. Bir sessizlik anlaşmasını bozmak ise odadaki fiilin varlığını kabul etmeyi gerektirir (Zerubavel, 2010).

¹ Kaynak: Wolfe Morrison & Milliken, 2000'den aktaran: Zerubavel, 2010

Sessizliği Kırmak

Geçmiş yıllarda hakkında hiç konuşulamayan konuları düşünün! Kadın haklarını, bekareti, istismarı, LGBTIQA+ haklarını ve diğer pek çok hakkında konuşulamayan konuyu düşünün! Sessizliği kırmak için, üzerinde konuşulmaması için anlaşılmış ve tabulaştırılmış konularla ilgili kapalı kapılar ardında yakınlarımızla yaptığımız fısıltılı sohbetlerden daha fazlasına ihtiyaç vardır. Konuşmak için bir kişi yeterlidir! Sessizliği kırmak için ise bir koro gereklidir! Ses yokluğundan inkara uzanan bir güç ilişkisi olarak sessizlik hegemonyasını kırmak, filin odadaki varlığını kamusal söylemin bir parçası haline getirmekle mümkündür. Bu eylem tüm spot ışıklarının file çevrilmesini içerir. Bu, fili görünür kılacaktır. Aynı zamanda filin isimlendirilmesi onu tartışılabilir kılar. Sessizliğin kendisi gibi onu kırmak da yine kolektif bir çaba gerektirir (Zerubavel, 2010). Bireyin uyma ve karşı çıkma davranışları ile çoğunluğun davranışı arasında güçlü bir ilişki vardır. Thomas Fuller'in ifadesi ile "Çoğunluğun yaptığını yapın, o zaman hakkınızda iyi şeyler söylemeye başlarlar" (Fuller'den aktaran, Aronson vd., 2012). Ancak Fuller'in bu ifadesini değerlendirirken bireyin yalnızca sessizlik anlaşmasındaki ortaklığı boyutu ile değil, sessizliğin kırılmasının ardından oluşacak kolektif ses içinde yer almasında da yine bir uyma davranışı söz konusu olabilir. Herkes susuyor diye susmak ve herkes konuştuğu için konuşmak benzer sosyal psikolojik nedenlerle açıklanabilir.

Son söz

Yuval Noah Harari, *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens* isimli kitabında insanlık tarihinin 2,5 milyon yıl öncesine kadar dayandığını ve bilişsel devrimin ise 70 bin yıl önce başladığını ifade etmektedir. Yaşanan bu bilişsel devrim ile beraber insanlar arasında iletişimin başladığını da eklersek insanlık tarihinin %99'unu sessizlik içerisinde geçirmiştir (Harari, 2015). Dolayısıyla sessizliğin insanlık tarihi içerisinde varoluşsal bir arka planı olduğu söylenebilir. Buradan hareketle tarihinin yalnızca yüzde birlik kısmında konuşan insanın konuşma evriminin gelişimini henüz tamamlayıp tamamlayamadığı önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Şayet konuşmaya ilişkin evrimsel süreç henüz tamamlanmamışsa, sessizliği kırmak için insanın halen bir şansı vardır diyebiliriz.

Kaynakça

- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2012). *Sosyal Psikoloji* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Güncel Türkçe Sözlük*. (2019). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. www.sozluk.gov.tr
- Harari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* (E. Genç, Çev.). Kolektif.
- Kauppinen-Räisänen, H., Cristini, H., & Jauffret, M.-N. (2019). Silence as a Moment of Luxury: Insights from Contemporary Travellers Visiting Churches. İçinde M. Volgger & D. Pfister (Ed.), *Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research* (ss. 291-302). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S1871-317320190000016026>
- Reuter, D. (2005). *Silent Knight: Protecting Yourself with Silence*. 62(4), 433-438.
- Zerubavel, E. (2010). The social sound of silence: Toward a sociology of denial. İçinde E. Ben-Zeev, R. Ginio, & J. Winter (Ed.), *Shadows of War* (ss. 32-44). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511676178.003>